

УДК 364-787.24-053.2-056-24]:352.07

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.5.10>

Жанна ПЕТРОЧКО

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Київський університет імені Бориса Грінченка, бульвар І. Шамо, 18/2, м. Київ, Київська обл., Україна, 02000

ORCID: 0000-0002-4413-1243

Ганна СЛОЗАНСЬКА

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри спеціальної та інклюзивної освіти, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, вул. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, Тернопільська обл., Україна, 46027

ORCID: 0000-0002-8394-4925

Надія ГОРІШНА

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, вул. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, Тернопільська обл., Україна, 46027

ORCID: 0000-0002-9724-7098

Ольга СТОЛЯРИК

доктор філософії із соціальної роботи, доцент, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Львівський національний університет імені Івана Франка, вул. Університетська, 1, м. Львів, Львівська обл., Україна, 79000

ORCID: 0000-0003-1105-2861

Бібліографічний опис статті: Петрочко, Ж., Слозанська, Г., Горішна, Н., Столярик, О. (2023). Виклики створення і розвитку соціальної послуги денного догляду дітей з інвалідністю. *Ввічливість. Humanitas*, 5, 67–77, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.5.10>

ВИКЛИКИ СТВОРЕННЯ І РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ ПОСЛУГИ ДЕННОГО ДОГЛЯДУ ДІТЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ

У статті розкрито виклики створення та розвитку соціальної послуги денного догляду дітей з інвалідністю. Актуальність дослідження обумовлена не лише необхідністю покращення соціальної підтримки і забезпечення прав дітей з інвалідністю та їхніх батьків, але й у контексті збільшення їхньої вразливості через суспільно-політичну та економічну ситуацію в Україні в умовах воєнного стану. У статті маємо на меті визначити та схарактеризувати виклики та труднощі створення і розвитку соціальної послуги денного догляду дітей з інвалідністю на основі аналізу вітчизняного і зарубіжного досвіду соціальної підтримки сімей з дітьми з інвалідністю.

На основі аналізу наукових публікацій, нормативно-правових документів, кількісних даних, висновків попередніх досліджень, практичного досвіду надання послуги та результатів фокус-групового опитування надавачів послуги розкрито та охарактеризовано сучасний стан її впровадження, а також виклики і труднощі, з якими зустрічаються надавачі. Встановлено, що послуга охоплює широкий спектр заходів, які включають соціальну реабілітацію, соціально-трудова адаптацію, організацію дозвілля та навчання та спрямовані на забезпечення життєдіяльності отримувачів. Незважаючи на високий попит на соціальну послугу денного догляду серед її цільової групи отримувачів, доступ до неї обмежений через невелику кількість установ, які її надають. Результати проведеного дослідження свідчать, що серед основних чинників такої ситуації є висока вартість послуги та потреба у її додатковому фінансуванні, недостатнє вивчення можливостей надання послуги для дітей з інвалідністю відповідно до їхніх індивідуальних потреб та групи інвалідності, брак розуміння змісту послуги батьками та керівництвом громади, відсутність належної кількості кваліфікованих кадрів (соціальних робітників та фахівців із соціальної роботи) тощо. Здійснений аналіз американського досвіду у наданні послуги денного догляду для дітей з інвалідністю дозволив виокремити його сильні та слабкі сторони, які варто врахувати при розбудові вітчизняної моделі її надання.

Ключові слова: дитина з інвалідністю, соціальна послуга, денний догляд, реабілітація, територіальна громада, проектна діяльність.

Zhanna PETROCHKO

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Social Pedagogy and Social Work, Faculty of Psychology, Special Education and Social Work of the Borys Grinchenko Kyiv University, 18/2 I. Shamo Boulevard, Kyiv, Kyiv region, Ukraine, 02000

ORCID: 0000-0002-4413-1243

Hanna SLOZANSKA

Doctor of pedagogical sciences, Professor, Head of the Department of Special and Inclusive Education, Ternopil Volodymyr Hnatyuk National Pedagogical University, 2 Kryvonosa str., Ternopil, Ternopil region, Ukraine, 46027

ORCID: 0000-0002-8394-4925

Nadiia HORISHNA

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Special and Inclusive Education, Volodymyr Hnatyuk Ternopil National Pedagogical University, 2 Kryvonosa str., Ternopil, Ternopil region, Ukraine, 46027

ORCID: 0000-0002-9724-7098

Olha STOLIARYK

PhD in Social Work, Assistant Professor, Associate Professor at the Department of Social Pedagogy and Social Work, Ivan Franko National University of Lviv, 1 Universytetska str., Lviv, Lviv region, Ukraine, 7900

ORCID: 0000-0003-1105-2861

To cite this article: Petrochko, Zh., Slozanska, H., Horishna, N., Stolyaryk, O. (2023). Vykyky stvorennia i rozvytku sotsialnoi posluhy dennoho dohliadu ditei z invalidnistiu [Challenges of creating and developing a social service of day care for children with disabilities]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 5, 67–77, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.5.10>

CHALLENGES OF CREATING AND DEVELOPING A SOCIAL SERVICE OF DAY CARE FOR CHILDREN WITH DISABILITIES

The article discusses the challenges in the creation and development of day care services for children with disabilities. This is driven not only by the necessity to improve social support and awareness of the rights of children with disabilities and their parents but also in the context of increased vulnerability due to the socio-political and economic situation in Ukraine under wartime conditions. In the article, we aim to identify and characterize the challenges and difficulties of creating and developing a social day care service for children with disabilities based on the analysis of domestic and foreign experience of social support for families with children with disabilities. Through the analysis of scientific publications, legislative documents, quantitative data, previous research findings, practical experience in service provision, and the results of a focus group survey of service providers, the article reveals and characterizes the current state of its implementation, as well as the challenges and difficulties faced by providers. It is established that the service encompasses a wide range of activities, including social rehabilitation, socio-labor adaptation, leisure organization, education, and aims to ensure the well-being of the recipients. Despite the high demand for the social day care service among its target recipients, there is an issue of limited availability due to a restricted number of institutions capable of providing such services. The research findings indicate that among the main factors contributing to this situation are the high cost of the service and the need for additional funding, inadequate exploration of service delivery possibilities for children with disabilities based on their individual needs and disability groups, lack of understanding of the service content by parents and community leadership, and insufficient qualified personnel. An analysis of the American experience in providing day care services for children with disabilities highlights its strengths and weaknesses, which should be considered when developing a domestic model for service delivery.

Key words: child with disability, social service, day care, rehabilitation, territorial community, project activity.

Актуальність проблеми. Питання соціальної підтримки і забезпечення прав дітей з інвалідністю та їх батьків набуває неабиякої актуальності в сучасних умовах. Такі діти

є особливо вразливими в період криз, суспільних потрясінь, складних життєвих обставин, в яких опиняються їхні сім'ї. У зв'язку з цим, не втрачає актуальність проблема пошуку нових

шляхів і рішень щодо впровадження інноваційних моделей соціальної роботи для цієї вразливої групи населення, міжвідомчих механізмів супроводу їхньої життєдіяльності для повноцінної інтеграції у суспільство.

На правовому фундаменті соціального захисту та підтримки дітей з інвалідністю (Конвенція ООН про захист прав осіб з інвалідністю, Закони України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні», «Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю», «Про охорону дитинства», низка галузевих наказів Міністерства соціальної політики, Міністерства освіти і науки, Міністерства охорони здоров'я України тощо) відбувається становлення і розвиток нових соціальних послуг для дітей з інвалідністю. Останні гарантують дітям рівні з усіма іншими можливості ефективно реалізувати власні права, вести повноцінний спосіб життя згідно з індивідуальними здібностями й інтересами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблема соціального захисту і підтримки дітей з інвалідністю є актуальною з позиції різних наук. Зокрема, науковці галузі «Соціальна робота» вивчають: соціалізацію (Н. Муляр, О. Денисюк, Н. Мирошніченко), адаптацію (А. Губська, Н. Коляда) дітей з інвалідністю; форми та методи соціальної роботи з дітьми з інвалідністю (Р. Вайнола, О. Виноградова, Н. Заверико, С. Харченко, Ю. Чернецька, Т. Чечко та ін.); процес і особливості соціальної реабілітації дітей з інвалідністю (Н. Майструк, Т. Лях, Л. Остролуцька, І. Сидорчук, С. Сапіга, Т. Спіріна, Т. Соловійова та ін.). Різні аспекти послуги раннього втручання вивчали М. Кравченко, Т. Панченко, А. Заплатинська, С. Литовченко та ін.

Нашу увагу привертають статті, присвячені наданню соціальних послуг дітям з інвалідністю, їхнім батькам на рівні територіальної громади (ТГ). Зокрема, предметом дослідження О. Балухтіної (2022) стала соціально-педагогічна підтримка батьків дітей з інвалідністю шляхом надання їм послуги тимчасового перепочинку; О. Виноградова (2021) описала модель інтегрованих соціальних послуг у системі сучасної роботи з дітьми з інвалідністю; О. Байдарова (2018) аргументувала важливість використання інтернет-технологій для розви-

тку соціальних послуг у громаді. Дослідники Г. Хворова, М. Онуфрик, Н. Майорова, Л. Котлова, С. Котловий охарактеризували специфіку нормативно-правового забезпечення, адміністрування, психолого-педагогічного супроводу, підтримки компетентного батьківства в умовах Центру (відділення) денного догляду для дітей з інвалідністю (Хворова, Котлова, Котловий, 2022; Хворова, Онуфрик, Майорова, 2020).

Такі зарубіжні дослідники, як Р. Браун, М. Ванг, Р. Вільям, Дж. Галагер, Н. Гаспон, М. Кар'єр, С. Тетреавлт, Г. Харбін та інші вивчають особливості розбудови соціальних послуг з підтримки для дітей з інвалідністю (Tétreault, Blais-Michaud, ... Boucher, & Carrière, 2014; Harbin, McWilliam, & Gallagher, 2000; Wang, & Brown, 2014).

Як бачимо, науковий інтерес до вивчення сучасних соціальних послуг дітям з інвалідністю та членам їх сімей є достатньо високий. Водночас, на нашу думку, глибшого вивчення потребує питання дослідження об'єктивних і суб'єктивних труднощів, бар'єрів, що перешкоджають розвитку таких соціальних послуг.

Мета статті. На основі аналізу вітчизняного і зарубіжного досвіду соціальної підтримки сімей з дітьми з інвалідністю визначити та охарактеризувати виклики та труднощі створення і розвитку соціальної послуги денного догляду дітей з інвалідністю.

Для досягнення мети статті використано: теоретичні методи (аналіз, синтез, систематизацію, порівняння, узагальнення); аналіз нормативних документів щодо соціальної послуги денного догляду дітей з інвалідністю; вивчення вітчизняного й зарубіжного досвіду практичної діяльності щодо соціального захисту цієї категорії дитячого населення; метод експертного інтерв'ю; метод професійної рефлексії.

У статті представлено окремі результати: 1) Всеукраїнського опитування батьків та опікунів дітей з інвалідністю/осіб з особливими потребами «Як в Україні живуть сім'ї, які виховують дітей з порушеннями розвитку», що проводилося в усіх областях України, окрім окупованих територій та анексованого Криму в межах проекту Дитячого Фонду ООН (ЮНІСЕФ) і Центру «Джерело» (лютий-травень 2023 року). Обсяг вибірки: 1601 особа – респонденти, які виховують одну чи дві дитини з інвалідністю; 2) експертного інтерв'ю з працівни-

ками Центру реабілітаційних та соціальних послуг «Джерело», Центру соціалізації та розвитку, Львівського обласного добровільного товариства захисту неповносправних дітей, молоді та осіб з інвалідністю «Довіра». Результати інтерв'ю з надавачами та батьками отримувачами соціальної послуги догляду вдома дітей з інвалідністю представлено у вигляді цитат для аргументування виокремлених викликів та труднощів, пов'язаних із створенням означеної послуги у громадах.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Варто зазначити, що соціальна послуга денного догляду впроваджується в Україні з 2013 р. Однак Державний стандарт соціальної послуги денного догляду дітей з інвалідністю було розроблено і прийнято 05.04.2023 р. Відповідно до нього, *соціальна послуга денного догляду дітей з інвалідністю* – комплекс заходів, спрямованих на створення умов для забезпечення життєдіяльності отримувача соціальної послуги, що передбачають: соціальну реабілітацію; соціально-трудова адаптацію й організацію дозвілля; психологічну допомогу; створення умов для денного перебування; організацію харчування (якщо послуга надається понад 4 години на день); спостереження за станом здоров'я (за потреби); допомогу у самообслуговуванні; участь отримувачів послуги та членів їх сімей, родичів у вирішенні конкретних соціальних проблем; догляд; навчання законних представників отримувача послуги без надання місця проживання. Надавач цієї послуги – юридична або фізична особа-підприємець, яку внесено до Реєстру надавачів та отримувачів соціальних послуг; отримувач – дитина віком від 3 до 18 років з інвалідністю, тяжкими захворюваннями, розладами, травмами, станами, зокрема, якій не встановлено інвалідність. Соціальна послуга денного догляду надається у приміщенні надавача тимчасово або постійно. Тривалість надання, графік відвідування (час, періодичність) визначаються для кожного отримувача індивідуально відповідно до його потреб, мети й обсягу соціальної послуги (Державний стандарт, 2023).

Для розробки та моніторингу виконання індивідуальних планів реабілітації (ІПР) дітей, які отримують послугу денного догляду, може створюватися міждисциплінарна команди фахівців (МДК). Зокрема, беручи до уваги досвід організації надання такої послуги гро-

мадською організацією «Родина для осіб з інвалідністю» (м. Київ), наголосимо, що до складу такої команди можуть входити спеціальний (корекційний) педагог, фізичний терапевт/фахівець з фізичної реабілітації, логопед, психолог, вихователь (Хворова, Котлова, Котловий, 2022, 118). Засідання МДК проходять з періодичністю, яка обумовлена потребами дітей, не рідше, ніж 1 раз на 2 місяці. Кожне засідання присвячено аналізу актуального стану розвитку та поведінки 1-3-х дітей. На засідання МДК запрошуються батьки дітей – відбувається обмін думками між фахівцями та батьками щодо завдань, які містяться в ІПР (Хворова, Онуфрик, Майорова, 2020, 12-13). Така взаємодія фахівців з батьками створює сприятливі умови для підвищення рівня батьківської компетентності у батьків дітей з інвалідністю, а відповідно і для кращого задоволення потреб таких дітей та забезпечення їхніх прав.

Зазначимо, що послуга денного догляду для дітей з інвалідністю донедавна надавалася у відділеннях денного догляду при діючих соціальних установах, яких станом на 01.01.2018 р. діяло 65 (без урахування АР Крим, м.Севастополя), де соціальну послугу отримували понад 1,9 тис. дітей з інвалідністю; 01.01.2022 р. – 55, де обслуговували понад 1,3 тис. дітей (зменшення кількості відділень пов'язане, зокрема, із запровадження карантинних обмежень через коронавірусну хворобу (COVID-19). Типове положення про відділення денного догляду для дітей з інвалідністю затверджено наказом Міністерства соціальної політики від 09.10.2013 р.

Сьогодні послуга денного догляду для дітей з інвалідністю надається організаціями різної форми власності та фізичними особами-підприємцями. Станом на 01.01.2023 р. в Україні означену послугу надає 181 надавач з числа організацій комунального та недержавного сектору. Разом з тим, діючі організації не покривають потребу у послугі, адже Міністерство соціальної політики заявляє про потребу в наданні соціальної послуги денного догляду для понад 9 тис. дітей з інвалідністю.

Про затребуваність та зацікавленість в отриманні послуги денного догляду свідчать і результати Всеукраїнського опитування батьків та опікунів дітей з інвалідністю/осіб з особливими потребами, проведеного в лютому-травні 2023 р.

Перелік надавачів соціальної послуги «денний догляд дітей з інвалідністю» в Україні, зареєстрованих у Державному реєстрі станом на 26.11.2023 р.

Область	Комунальний заклад/ підприємство	Недержавна організація
Вінницька	3	3
Волинська	1	1
Дніпропетровська	4	3
Донецька	6	1
Житомирська	2	4
Закарпатська	3	1
Запорізька	5	1
Івано-Франківська	1	3
м. Київ	7	7
Київська	6	4
Луганська	0	1
Львівська	9	11
Миколаївська	6	7
Одеська	6	6
Полтавська	3	1
Рівненська	0	1
Сумська	5	0
Тернопільська	2	2
Чернігівська	6	2
Чернівецька	0	2
Черкаська	11	0
Хмельницька	11	0
Херсонська	4	0
Харківська	2	3
Всього	103	64
Без зазначення області	14	

Джерело: систематизовано авторами дослідження на основі аналізу Державного реєстру надавачів та отримувачів соціальних послуг. URL: <https://app.powerbi.com/view?r=eyJrIjoiNmM3ZmE1NDItYmMzMS00ZjIyLWI3YzUtYzliYTFhNTkzNjFmIiwidCI6IjhhZGRkYTA5LTdjMjQtNGRiYi05ZjdmLTlyYTgwZTUyM2NlOSIsImMiOiI9>

Зокрема, 10,68 % із усіх опитаних зазначили, що отримували послугу денного догляду в установі до 24.02.2022 р., 10,37 % – отримують її зараз і 35,98 % – зацікавлені в отриманні такої послуги. З'ясовано, що послуга денного догляду дітей з інвалідністю знаходиться на 5-й позиції після послуг консультування, соціальної реабілітації, інформування, супроводу під час інклюзивного навчання в ієрархії соціальних послуг, про які йде мова у цьому дослідженні. Заявлено також і про складність у її отриманні через обмежену кількість установ, що її надають.

Вивчення мережі надавачів соціальної послуги денного догляду дітей з інвалідністю у Львівській, Тернопільській та Черкаській областях підтвердило обмежену кількість установ, що пропонують означену послугу.

Зокрема, станом на 26.11.2023 р. у Тернопільській області зареєстровано 4 надавачі соціальної послуги денного догляду для дітей з інвалідністю, з яких 2 – комунальної власності та 2 громадські організації. Поки жоден з них не розпочав надання власне самої послуги.

У Львівській області за даними Державного реєстру надавачів та отримувачів соціальних послуг про намір надавати послугу денного догляду для дітей з інвалідністю заявили 20 надавачів, з них 9 – комунальних і 11 – недержавних організацій. Аналіз діяльності самих закладів через скринінг інформації, оприлюдненої на їх офіційних сторінках, дав можливість виокремити ті заклади, які активно працюють над наданням і розвитком самої послуги. Зокрема, Обласний центр комп-

лексної реабілітації для дітей та осіб з інвалідністю Святого Пантелеймона (2023) пропонує дві форми отримання послуги: стаціонарну (з п'ятиденним цілодобовим перебуванням дітей та осіб з інвалідністю в Центрі) та амбулаторну.

У м. Броди діє два центри з надання означеної послуги: Бродівський районний центр комплексної реабілітації для осіб з інвалідністю та Центр надання соціальних послуг (ЦНСП) (відділення комплексної реабілітації для осіб з інвалідністю). Якщо перший спеціалізується на роботі з дітьми віком від 0 до 6 років, то другий – на підлітках та молоді з інвалідністю.

У Кам'янка-Бузькій ТГ діє ЦНСП, який на базі відділення комплексної реабілітації осіб з інвалідністю надає послугу денного догляду для дітей з інвалідністю віком від 4 до 15 років.

У відділенні надання реабілітаційних та соціальних послуг для дітей з інвалідністю комунальної організації ЦНСП Козівської селищної ради надається означена послуга для дітей з інвалідністю віком від 6 до 18 років.

У Центрі реабілітаційних та соціальних послуг «Джерело», м. Львів, функціонує відділення денного догляду для дітей з інвалідністю, яке забезпечує надання соціальної послуги денного догляду для дітей з інвалідністю віком від 4 до 18 років.

Центр комплексної реабілітації для осіб з інвалідністю «Жага життя», м. Черкаси, Центр комплексної реабілітації для дітей з інвалідністю «Пролісок», м. Умань, Золотоніський ЦНСП є провідними у наданні соціальної послуги денного догляду для дітей з інвалідністю у Черкаській області.

Безперечно, становленню послуги денного догляду сприяє проектна діяльність міжнародних фондів, організацій. Зокрема, у результаті реалізації проекту Партнерства «Кожній дитині» «Реформування закладів інституційного догляду та виховання дітей в Тернопільській області» на замовлення Міністерства соціальної політики України та підтримки Світового банку (2019–2021 рр.) було розроблено специфікацію соціальної послуги денного догляду, яка може надаватися на рівні ТГ. Підкреслювалося, що пріоритетною групою отримувачів послуги є діти з інвалідністю та зі стійкими порушеннями здоров'я (без встановленої групи інвалідності) дошкільного віку від 3 до 6 років та їхні сім'ї (батьки/законні представ-

ники). Передбачалося, що послуга надається у громаді у спеціально пристосованих й обладнаних приміщеннях (школи, бібліотеки тощо) для перебування дітей з інвалідністю та/або зі стійкими порушеннями здоров'я, де можна проводити індивідуальні та групові заняття.

Протягом 2020–2022 рр. за підтримки ЮНІСЕФ та низки інших міжнародних організацій в Україні у рамках проекту Спільно напрацьовано досвід упровадження послуги денного догляду в територіальних громадах Донецької та Луганської областей. Зокрема, було проведено близько 50 супервізій та воркшопів з питань як організації соціальної послуги денного догляду, так і її психолого-педагогічного супроводу. Окрім цього, напрацьовано ряд рекомендацій щодо її удосконалення, а саме: організації отримання послуги «кластерним» методом, при якому формуються певні мікрогрупи дітей одного віку і рівня розвитку, які відвідують центр в один і той самий час; здійснення правильної інформаційно-рекламної кампанії; співпраці та обміну інформацією з тими командами, які нещодавно запровадили послугу, щодо алгоритму вдалого старту, налагодження взаємодії з сім'ями тощо (Хворова, Котлова, Котовий, 2022).

Однак, заявленого вище досвіду недостатньо для розвитку соціальної послуги денного догляду дітей з інвалідністю у територіальних громадах. При розбудові вітчизняних підходів до надання означеної послуги доцільним є вивчення зарубіжного досвіду, що дозволить врахувати труднощі та проблемні моменти, а також кращі практики у цій сфері. Таким джерелом ідей може слугувати американський досвід, зважаючи на його тривалість та прогресивність, визнану багатьма країнами. У Сполучених Штатах можливість враховувати потреби дітей та їхній сімей забезпечують різні типи послуг денного догляду для дітей з інвалідністю. Офіційні послуги по догляду (на основі ліцензії) надаються у різних закладах.

Педіатричні медичні центри з догляду (prescribed pediatric extended care centers) надають послуги денного догляду дітям зі складними медичними станами, що передбачають гігієнічні та медичні процедури, а також різні види терапевтичних розвиткових втручачь і навчання опікунів. Проте їхні послуги доступні не в усіх штатах країни (Care, 2023).

Центри денного перебування (children daycare centers) здійснюють опіку над дітьми впродовж робочого дня та реалізують навчальні програми для дітей різного віку. Вони також можуть бути інклюзивними або ж надавати послуги виключно дітям з інвалідністю та порушеним розвитком (Care, 2023).

Програми дошкільної підготовки (PreKindergarten programs), окрім опіки над дітьми від 3-х до 5-ти років, у тому числі й з інвалідністю, на час їх перебування у закладі, передбачають розвиток соціальних навичок, мовлення, творчих здібностей, фізичну активність (Florida Department of Education Home, 2023).

Дитячі сімейні будинки з догляду (family child care або in-home child care) здійснюють денний догляд за дітьми різного віку – від немовлят до школярів. Кількість дітей у таких закладах є невеликою, послуги більш гнучкими і доступними – територіально та фінансово. Такі заклади можуть приймати як дітей без порушень у розвитку, так і з ними; окремі з них спеціалізуються виключно на догляді дітей, які мають складні порушення (Care, 2023).

Програми «Перший крок» та «Ранній перший крок» («Head Start» та «Early Head Start») фокусуються на всебічному розвитку дитини, включаючи фізичне, соціальне й емоційне здоров'я, навчання граматики, математики, а також забезпеченні доступу до медичних і соціальних послуг. Хоча ці програми не спрямовані виключно на дітей з інвалідністю та здійснення догляду, при необхідності вони можуть забезпечувати цей компонент у межах своєї комплексної програми (Child Care, 2023).

Окремою послугою є *догляд на час відпочинку (respite care)*. Така послуга надається батькам для відновлення їх ресурсів для здійснення опіки та виховання дітей. Послуга може надаватися громадськими організаціями, локальними агенціями та медичними закладами, які спеціалізуються на роботі з людьми з інвалідністю (Care, 2023).

Результати аналізу особливостей надання послуги денного догляду для дітей з інвалідністю свідчить про необхідність реалізації комплексного й інклюзивного підходів до її надання з урахуванням різноманітності потреб дітей та їхніх сімей. Такий підхід передбачає, що надавачі послуги денного догляду через

взаємодію з програмами раннього втручання та закладами освіти, є включеними у ширший контекст, аніж просто забезпечення перебування дитини під наглядом та задоволення її базових потреб.

Разом з тим, доступ до якісних послуг денного догляду за дітьми з інвалідністю визначається як одна з ключових проблем, яку висловлюють їхні сім'ї. Висновки, зроблені за результатами емпіричних розвідок, вказують на те, що вони мають ряд труднощів, пов'язаних з отриманням таких послуг недалеко від місця проживання або роботи, незручністю транспортного сполучення між місцем отримання послуги та програмами раннього втручання чи іншими спеціалізованими послугами (Booth-LaForce & Kelly, 2004; DeVore & Bowers, 2006). Hebbeler & Spiker (2016) вказують, що не усі надавачі, особливо ті, які не надають спеціалізованих послуг, а працюють як з дітьми з нормотиповим, так і з порушеним розвитком, не завжди готові адаптувати середовище до потреб дітей, як це вимагає федеральне законодавство.

Окрема категорія труднощів стосується відсутності або ж обмеженого вибору варіантів послуг з догляду через існування у дітей тяжких порушень і/або необхідності забезпечення спеціальних умов для перебування у закладі. Найскладніше знайти якісний догляд у ситуаціях, коли діти мають порушення, які проявляються у поведінці, низькій адаптації до соціального середовища, стійких розладах здоров'я та небезпечних для життя станах. Чим складніший стан дитини, тим важче знайти належний догляд. Дослідження показують, що причини такої ситуації полягають й у тому, багато надавачів послуги денного догляду не мають необхідної підготовки для роботи з цією групою дітей (Jeon, Kwon, & Choi, 2018).

Аналіз американського досвіду дозволяє виокремити такі його позитивні сторони, як чітка законодавчо закріплена недискримінаційна політика щодо забезпечення прав та задоволення потреб осіб з інвалідністю, гнучкий підхід до регулювання послуг на місцевому рівні, орієнтація на задоволення індивідуальних потреб дітей, розмаїття форматів надання послуг денного догляду. Разом з тим, при розбудові вітчизняної моделі послуги денного догляду для дітей з інвалідністю варто врахувати й труднощі у забезпеченні територіальної,

логістичної, фінансової доступності послуги, необхідних адаптацій та модифікацій середовища, а також створення умов для її надання дітям з тяжкими порушеннями, у тому числі й через належну підготовку кадрів.

На основі узагальнення інформації по вітчизняний та міжнародний досвід упровадження послуги денного догляду дітей з інвалідністю можна визначити **виклики** та труднощі створення і розвитку соціальної послуги денного догляду дітей з інвалідністю, а саме:

– реальна дороговартісність послуги та її «штучне» здешевлення через відсутність належного фінансування, результатом чого є мала кількість надавачів, низька якість та «обмеженість» цієї послуги, невмотивованість фахівців працювати краще. Експерти заявляють, що «...фінансування – основна умова! Адекватне ціноутворення послуги дозволить створити належні матеріально-технічні умови, посилить мотивацію фахівців та приведене на ринок праці молодих осіб...»; «... ми так і не надаємо її в повною мірою як окрему послугу. Перешкодою цьому є ... невисоке фінансування, і відповідно, невелика оплата праці соціальному працівнику чи фахівцю із соціальної роботи, який мав би надавати цю послугу...»; «...у Реєстрі надавачів заявлено, що наш Центр є надавачем послуги денного догляду, однак, де-факто, послуга не надається. ... зараз це фінансово нерентабельно для закладу...»;

– недостатнє розуміння змісту соціальної послуги на рівні громади з боку органів місцевого самоврядування і з боку батьків, які виховують дітей з інвалідністю, що підтверджують відповіді експертів: «...Центр уже надавав цю послугу як навчально-розвиткову, хоча за усіма критеріям та показникам вона відповідала Державному стандарту 2015 р...», «...наша організація класично соціальну послугу денного догляду жодного разу не надавала. У проміжок 2018-2021 рр. нам вдалося створити освітньо-культурний центр, який дублював завдання соціальної послуги денного догляду (соціальна реабілітація, соціально-побутова реабілітація, догляд, корекційно-розвиткові заняття тощо). Однак, відсутність власного приміщення, організаційні виклики та бюрократичні процедури, а згодом й війна призвели до закриття Центру...»; «...вважаю, що основною причиною відсутності послуги є не обізнаність батьків

у змісті послуги та думка у батьків, що ніхто з моєю дитиною краще як я не впорається, бо я знаю краще як інші, що робити...»;

– відсутність можливостей у надавачів надавати цю послугу для дітей з інвалідністю відповідно до їх індивідуальних потреб: «... є потреба вдосконалення матеріально-технічної бази. ... необхідна значна кількість фахівців, оскільки діти з інвалідністю можуть мати захворювання різної етіології...», «...необхідна потужна матеріально-технічна база з урахуванням потреб дітей, що мають різні нозології, яку без спонсорської допомоги та меценатів впровадити було неможливо...»;

– проблеми з кадровим забезпеченням інституцій, що надають послугу: «...є проблеми з пошуку кадрів: бракує компетентних фахівців у питаннях реабілітації, соціально-побутової адаптації...»; «...невелика оплата праці соціальному працівнику чи фахівцю із соціальної роботи ... впливає на те, що молоді фахівці масово звільняються з Центру, поряд з тим, залишаються працівники передпенсійного та пенсійного віку, які не мають належної освіти, та не зовсім розуміють зміст послуги, не знають технологій роботи...»; «... велика потреба у фахівцях, які не лише мають знання, вміння і навички, а й готові працювати з такою категорією дітей...».

До викликів на шляху створення і розвитку соціальної послуги денного догляду дітей з інвалідністю в Україні, на нашу думку, слід також віднести: відсутність фінансової та комунікативної підтримки на рівні ТГ організацій, що можуть надавати означену послугу; недостатнє представлення кращого досвіду з надання соціальної послуги денного догляду; відсутність моніторингу якості надання соціальної послуги, особливо приватними підприємцями; відсутність просвітницької роботи серед батьків щодо змісту послуги та доцільності її розвитку.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Активне впровадження соціальної послуги денного догляду для дітей з інвалідністю, її організація і належне змістово-методичне забезпечення – важливе завдання як для всіх територіальних громад, так і для держави загалом. Така послуга як базова має надаватися за допомогою різних механізмів (як окрема комунальна установа чи її відділення, закупівля

послуги у недержавних організацій шляхом соціального замовлення, реалізація державно-приватного партнерства тощо). Становленню послуги сприяє проектна діяльність і пошуково-технологічних доробок кращих центрів реабілітації. Прикладом успішної практики є надання послуги денного догляду в різних закладах США відповідно до потреб отримувачів послуги. На підставі узагальнення американського й українського досвіду визначено, що викликами і водночас параметрами її успішного впровадження є: вартість такої послуги; усвідомлення специфіки і змісту послуги її надавачами і отримувачами; прогнозування і врахування можливостей її спеціалізації (типізації) відповідно до потреб, нозологій, групи інвалідності дітей; готовність фахівців до міждисциплінарної взаємодії у рамках надання послуги; моніторинг її якості; кадрове забезпе-

чення надання послуги та наявність системного підвищення професійної компетентності надавачів послуги денного догляду.

Перспективами подальших досліджень є вивчення досвіду впровадження послуги денного догляду дітей з інвалідністю в інших країнах світу; обґрунтування значення надання такої послуги за місцем проживання її отримувачів; визначення перспектив впровадження послуги денного догляду у територіальній громаді в умовах війни і післявоєнний період.

У статті представлено напрацювання виконавців проекту, що фінансується Національним фондом досліджень України на тему «Дослідження розвитку соціально-реабілітаційних послуг для дітей з інвалідністю та їх сімей на рівні територіальних громад у воєнний та повоєнний періоди» (реєстраційний номер № 2022.01/0166).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Байдарова О., Лаврент'єв Д. Використання інтернет-технологій для розвитку соціальних послуг у громаді для дітей з інвалідністю та їх сімей. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Соціальна робота. 2018. № 2(4). С. 7–12. <https://doi.org/10.17721/2616-7786.2018/4-1/1>
2. Балухтіна О. Теоретичні та практичні аспекти впровадження соціальної послуги «тимчасовий відпочинок» для батьків або осіб, які їх замінюють, що здійснюють догляд за дітьми з інвалідністю. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. Серія. Педагогічні науки: реалії та перспективи. 2022. Вип. 90. С. 14–19.
3. Виноградова О. Інтегровані соціальні послуги як напрям соціалізації дітей з інвалідністю в громаді. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи. 2021. Вип. 79. Т. 1. С. 73–76. <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2021.79.1.14>
4. Обласний центр комплексної реабілітації для дітей та осіб з інвалідністю Святого Пантелеймона. 2023. URL: <https://dobromylska-gromada.gov.ua/news/1645454422/>
5. Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги денного догляду дітей з інвалідністю. Наказ МСП від 05.04.2023 № 119-Н. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0898-23#Text>
6. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні. Закон України (зі змінами № 2980-IX від 20.03.2023) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15#Text> (дата звернення: 01.10.2023).
7. Про соціальні послуги. Закон України від 17.01.2019 р. № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (дата звернення: 09.08.2023).
8. Типове положення про відділення денного догляду для дітей з інвалідністю. Наказ Міністерства соціальної політики від 09.10.2013 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z2057-13#Text>
9. Хворова Г., Онуфрик М., Майорова Н. Центр (відділення) денного догляду для дітей з інвалідністю: нормативно-правове забезпечення, адміністрування, психолого-педагогічний супровід, підтримка компетентного батьківства: інформаційно-методичний посібник / Фонд соціального захисту інвалідів; Громадська організація «Родина». Київ, 2020. 56 с.
10. Хворова, Г. М., Котлова, Л. О., Котловий, С. А. Організаційно-педагогічні умови надання соціальної послуги денного догляду за дітьми з інвалідністю. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2022. №1 (8). С. 113–122.
11. Центр надання соціальних послуг Кам'янка-Бузької територіальної громади. 2023. URL: <https://kbnr.gov.ua/komunalna-ustanova-teritorialnij-centr-socialnogo-obslugovuvannya-nadannya-socialnih-poslug-11-35-16-14-09-2018/>
12. Центр надання соціальних послуг Козівської селищної ради. 2023. URL: <https://kozova-rada.gov.ua/ku-centr-nadannya-socialnih-poslug-kozivskoi-selischnoi-radi-08-35-25-22-01-2021/>
13. Центр реабілітаційних та соціальних послуг «Джерело». 2023. URL: <https://dzherelocentre.org.ua/dennyj-doglyad/>
14. Як в Україні живуть сім'ї, які виховують дітей з порушеннями розвитку: результати Всеукраїнського опитування батьків та опікунів дітей з інвалідністю, 2023. URL: <https://dzherelocentre.org.ua/blog/2023/10/02/yak-v->

ukrayini-v-chas-vijny-zhyvut-sim-yi-yaki-vyhovuyut-ditej-z-trudnoshhamy-rozvytku/?fbclid=IwAR1wfTJ6rWGvfvfJq3p_mT5ufX6oCXpLQOQypbXN2aLcD-6-qs21B54IXnIQ (дата звернення: 02.11.2023).

15. Booth-LaForce, C., & Kelly, J. (2004). Childcare patterns and issues for families of preschool children with disabilities. *Infants & Young Children, 17*(1), 5-16.

16. Care. (2023). 6 options for special needs child care. Режим доступу (11.25.2023): <https://www.care.com/c/special-needs-child-care-options/>

17. Child Care. (2023). Head Start and Early Head Start. Режим доступу (11.23.2023): <https://childcare.gov/consumer-education/head-start-and-early-head-start>

18. DeVore, S., & Bowers, B. (2006). Childcare for children with disabilities: Families search for specialized care and cooperative childcare partnerships. *Infants & Young Children, 19*(3), 203-212. P. 204.

19. Florida Department of Education Home. (2023). Prekindergarten Children with Disabilities. Режим доступу (11.26.2023): <https://www.fdoe.org/core/fileparse.php/7687/urlt/0068969-prek-disaball.pdf>

20. Harbin, G. L., McWilliam, R. A., & Gallagher, J. J. (2000). Services for young children with disabilities and their families. *Handbook of early childhood intervention, 2*, 387-415.

21. Hebbeler, K., & Spiker, D. (2016). Supporting young children with disabilities. *The future of children*, 185-205.

22. Jeon, L., Kwon, K. A., & Choi, J. Y. (2018). Family child care providers' responsiveness toward children: The role of professional support and perceived stress. *Children and Youth Services Review, 94*, 500-510. P. 3.

23. Tétreault, S., Blais Michaud, S., Marier Deschênes, P., Beaupré, P., Gascon, H., Boucher, N., & Carrière, M. (2014). How to support families of children with disabilities? An exploratory study of social support services. *Child & Family Social Work, 19*(3), 272-281.

24. Wang, M., & Brown, R. (2014). Family quality of life: A framework for policy and social service provisions to support families of children with disabilities. In *Family support and family caregiving across disabilities* (pp. 162-185). Routledge.

REFERENCES

1. Baidarova, O., & Lavrentiev, D. (2018). Vykorystannia internet-tekhnologii dlia rozvytku sotsialnykh posluh u hromadi dlia ditei z invalidnistiu ta yikh simei [Using Internet technologies for the development of social services in the community for children with disabilities and their families]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Sotsialna robota, 2*(4), 7–12. <https://doi.org/10.17721/2616-7786.2018/4-1/1> [in Ukrainian].

2. Balukhtina, O. M. (2022). Teoretychni ta praktychni aspekty vprovadzhennia sotsialnoi posluhy «tymchasovy vidpochynok» dlia batkiv abo osib, yaki yikh zaminiuiut, shcho zdiisniuiut dohliad za ditmy z invalidnistiu [Theoretical and practical aspects of the introduction of the social service “temporary rest” for parents or persons who replace them, who take care of children with disabilities]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M.P.Drahomanova. Serii. Pedahohichni nauky: realii ta perspektyvy, 90*, 14–19. [in Ukrainian].

3. Vynohradova, O. V. (2021). Intehrovani sotsialni posluhy yak napriam sotsializatsii ditei z invalidnistiu v hromadi [Integrated social services as a direction of socialization of children with disabilities in the community]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Serii 5: Pedahohichni nauky: realii ta perspektyvy, 79*(1), 73–76. <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2021.79.1.14> [in Ukrainian].

4. Oblasnyi tsentr kompleksnoi reabilitatsii dlia ditei ta osib z invalidnistiu Sviatoho Panteleimona [St. Panteleimon Regional Complex Rehabilitation Center for Children and Persons with Disabilities]. (2023). Retrieved from <https://dobromylska-gromada.gov.ua/news/1645454422/> [in Ukrainian].

5. Pro zatverdzhennia Derzhavnoho standartu sotsialnoi posluhy dennoho dohliadu ditei z invalidnistiu. [On the approval of the State standard of social day care services for children with disabilities]: Order of SMEs (119-H). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0898-23#Text> [in Ukrainian].

6. Pro reabilitatsiiu osib z invalidnistiu v Ukraini [On the rehabilitation of persons with disabilities in Ukraine]: The Law of Ukraine (No. 2980-IX). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15#Text> [in Ukrainian].

7. Pro sotsialni posluhy [On social services]: The Law of Ukraine (No. 2671). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> [in Ukrainian].

8. Typove polozhennia pro viddilennia dennoho dohliadu dlia ditei z invalidnistiu [A typical provision for a day care unit for children with disabilities]: Order of the Ministry of Social Policy, 2013. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z2057-13#Text> [in Ukrainian].

9. Khvorova H., Onufryk M., Maiorova N. Tsent (viddilennia) dennoho dohliadu dlia ditei z invalidnistiu: normatyvno-pravove zabezpechennia, administruvannia, psykhologo-pedahohichni suprovid, pidtrymka kompetentnoho batkivstva: informatsiino-metodychni posibnyk [Center (department) of day care for children with disabilities: regulatory and legal support, administration, psychological and pedagogical support, support of competent parenting: informational and methodological guide]. *Fond sotsialnoho zakhystu invalidiv; Hromadska orhanizatsiia «Rodyna»*. Kyiv, 2020. 56 s. [in Ukrainian].

10. Khvorova, H. M., Kotlova, L. O., Kotlovyi, S. A. Orhanizatsiino-pedahohichni umovy nadання sotsialnoi posluhy dennoho dohliadu za ditmy z invalidnistiu [Organizational and pedagogical conditions for the provision of social day care services for children with disabilities]. *Sotsialna robota ta sotsialna osvita*. 2022. №1 (8). S. 113–122. [in Ukrainian].
11. Tsentr nadання sotsialnykh posluh Kamianka-Buzkii terytorialnii hromadi [Kamianka-Buzka Territorial Community Center for the provision of social services]. (2023). Retrieved from <https://kbr.gov.ua/komunalna-ustanova-teritorialnij-centr-socialnogo-obslugovuvannya-nadannya-socialnih-poslug-11-35-16-14-09-2018/> [in Ukrainian].
12. Tsentr nadання sotsialnykh posluh Kozivskoi selyshchnoi rady [Center for the provision of social services of the Koziv settlement council.]. 2023. Retrieved from <https://kozova-rada.gov.ua/ku-centr-nadannya-socialnih-poslug-kozivskoi-selischnoi-radi-08-35-25-22-01-2021/> [in Ukrainian].
13. Tsentr reabilitatsiinykh ta sotsialnykh posluh «Dzherelo» [Center for rehabilitation and social services "Zherelo"]. 2023. Retrieved from <https://dzherelocentre.org.ua/dennyj-doglyad/> [in Ukrainian].
14. Yak v Ukraini zhyvut simi, yaki vykhovuiut ditei z porushenniamy rozvytku: rezultaty Vseukrainskoho opytuvannia batkiv ta opikuniv ditei z invalidnistiu [How families raising children with developmental disabilities live in Ukraine: results of the All-Ukrainian survey of parents and guardians of children with disabilities]. (2023). Retrieved from https://dzherelocentre.org.ua/blog/2023/10/02/yak-v-ukrayini-v-chas-vijny-zhyvut-sim-yi-yaki-vyhovuyut-ditej-z-trudnoshhamy-rozvytku/?fbclid=IwAR1wfTJ6rWGvfvfJq3p_mT5ufX6oCXpLQOQypbXN2aLcD-6-qs2lB54IXnIQ [in Ukrainian].
15. Booth-LaForce, C., & Kelly, J. (2004). Childcare patterns and issues for families of preschool children with disabilities. *Infants & Young Children*, 17(1), 5-16.
16. Care. (2023). 6 options for special needs child care. Режим доступу (11.25.2023): <https://www.care.com/c/special-needs-child-care-options/>
17. Child Care. (2023). Head Start and Early Head Start. Режим доступу (11.23.2023): <https://childcare.gov/consumer-education/head-start-and-early-head-start>
18. DeVore, S., & Bowers, B. (2006). Childcare for children with disabilities: Families search for specialized care and cooperative childcare partnerships. *Infants & Young Children*, 19(3), 203-212. P. 204.
19. Florida Department of Education Home. (2023). Prekindergarten Children with Disabilities. Режим доступу (11.26.2023): <https://www.fldoe.org/core/fileparse.php/7687/urlt/0068969-prek-disaball.pdf>
20. Harbin, G. L., McWilliam, R. A., & Gallagher, J. J. (2000). Services for young children with disabilities and their families. *Handbook of early childhood intervention*, 2, 387-415.
21. Hebbeler, K., & Spiker, D. (2016). Supporting young children with disabilities. *The future of children*, 185-205.
22. Jeon, L., Kwon, K. A., & Choi, J. Y. (2018). Family child care providers' responsiveness toward children: The role of professional support and perceived stress. *Children and Youth Services Review*, 94, 500-510. P. 3.
23. Tétreault, S., Blais-Michaud, S., Marier Deschênes, P., Beaupré, P., Gascon, H., Boucher, N., & Carrière, M. (2014). How to support families of children with disabilities? An exploratory study of social support services. *Child & Family Social Work*, 19(3), 272-281.
24. Wang, M., & Brown, R. (2014). Family quality of life: A framework for policy and social service provisions to support families of children with disabilities. In *Family support and family caregiving across disabilities* (pp. 162-185). Routledge.